

EWA POLAK, WALDEMAR POLAK

WZROST ZADŁUŻENIA JAKO JEDNA Z KONSEKWENCJI PANDEMII ZAPOCZĄTKOWANEJ W 2020 ROKU

Streszczenie: Zadłużenie stanowi cenę jaką państwa płacą za ratowanie gospodarki i wsparcie społeczeństwa w okresie pandemii. Zadłużanie się jest odkładaniem problemów na później i przede wszystkim uzależnianiem się od potężnych kredytobiorców, co stwarzać może państwu wiele problemów. Najbezpieczniejsze, oczywiście do pewnych granic, jest zadłużanie się poprzez emisję i sprzedaż na otwartym rynku obligacji i bonów skarbowych, z największymi zagrożeniami wiąże się zadłużenie zagraniczne.

W okresie pandemii rośnie zadłużenie zewnętrzne i wewnętrzne państw, zadłużają się subpaństwowe jednostki terytorialne, przedsiębiorstwa oraz obywatele.

Celem podjętej analizy jest ustalenie skali wzrostu i struktury zadłużenia oraz jego krótkotrwałych i długotrwałych skutków. W badaniach wykorzystano informacje pochodzące z opracowań i raportów krajowych i zagranicznych oraz dane statystyczne GUS i Eurostatu.

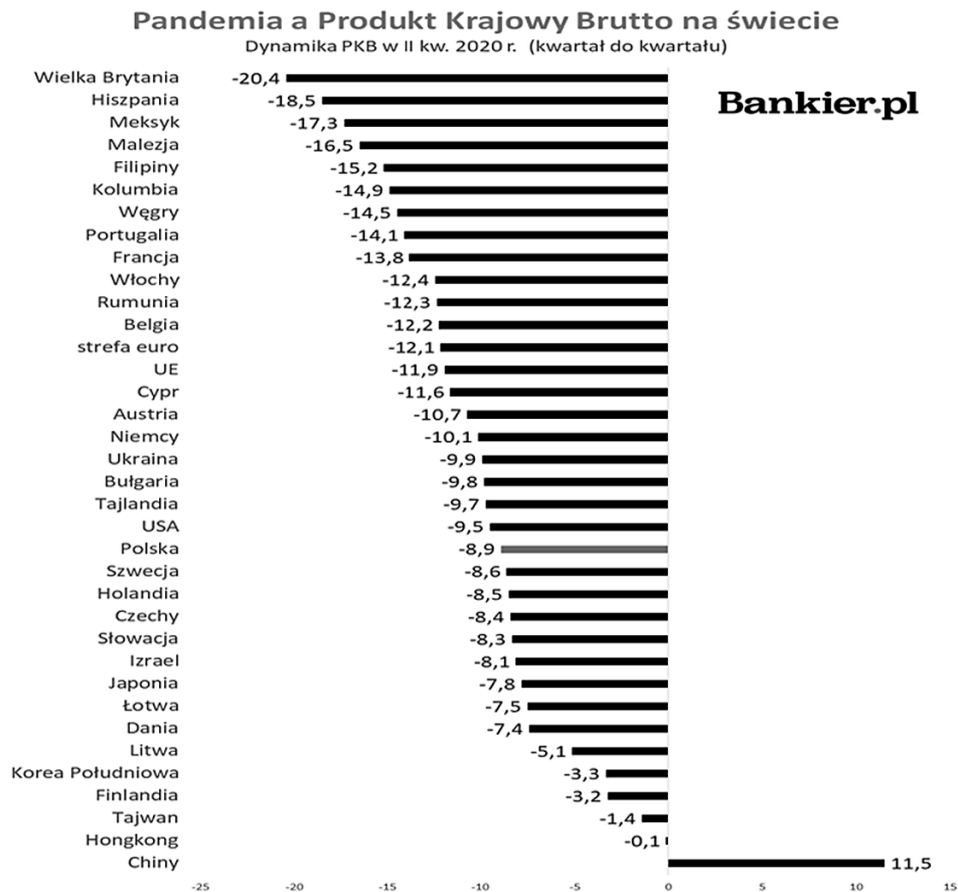
Słowa kluczowe: zadłużenie, pandemia, niewypłacalność, europożyczki, tarcza antykryzysowa.

Ekonomia jest dziedziną, w której wystąpiły najbardziej odczuwalne i wymierne skutki pandemii i walki z tym zagrożeniem – w wielu regionach świata nastąpiło zahamowanie wzrostu gospodarczego, wzrosło bezrobocie i obszary biedy, przedsiębiorstwa bankrutowały, obniżeniu uległ poziom życia ludzi, wzrosły ceny oraz zadłużenie państw, terytorialnych jednostek subpaństwowych, przedsiębiorstw i ludności. Są one konsekwencją samej epidemii i kosztów z nią związanych oraz decyzji państw w sprawie zamknięcia granic, zawieszenia znacznej części działalności gospodarczej, *lockdownu*, izolacji i dystansu społecznego. Ich rozmiary nie są dotychczas znane, ponieważ pandemia trwa jeszcze, a prawdopodobnie świat jest dopiero w pierwszej jej fazie i nie wiadomo kiedy się zakończy.

W II kwartale 2020 r. dynamika wzrostu PKB (kwartał do kwartału) w Wielkiej Brytanii uległa obniżeniu o ponad 20%, Hiszpanii – o ponad 18%, Polski – o 8,9% Szwecji – o 8,6%, Danii – o 7,4%, a w Chinach nastąpił wzrost o 11.5%. Na

uwagę zasługuje przypadek Szwecji, gdzie pomimo niewprowadzenia obostrzeń i restrykcji gospodarczych, efekty są podobne do Polski.

Rysunek 1. Wpływ pandemii na dynamikę PKB w II kwartale 2020 r.

Źródło: Bankier.pl

Dzięki szybkiej i adekwatnej sytuacji polskiego rządu, pogorszenie sytuacji gospodarczej w Polsce nie miało dramatycznego charakteru i nie dotyczyło wszystkich sektorów. Ponadto Ministerstwo Finansów przewiduje, że sytuacja gospodarcza Polski, z wyjątkiem stopy bezrobocia, szybko ulegnie poprawie. Polska gospodarka pokazała relatywną odporność, głównie dzięki jej niskiej ekspozycji na sektory dotknięte trudnościami, zróżnicowaną strukturę ekonomiczną i aktywną, ekspansywną politykę gospodarczą i społeczną państwa oraz wprowadzenie licznych amortyzatorów w postaci ochrony socjalnej zwłaszcza słabszych grup społecznych.

W celu przeciwdziałania skutkom epidemii, wprowadzono od początku kwietnia 2020 r. tzw. tarczę antykryzysową o wartości równej 312 mld zł. Tarcza to

pakiet rozwiązań przygotowanych przez rząd, który ma ochronić polskie państwo, obywateli i podmioty gospodarcze (od samozatrudnionych po duże przedsiębiorstwa) przed kryzysem wywołanym pandemią koronawirusa. Tarcza w zamierzeniu ma ustabilizować polską gospodarkę, a także dać jej impuls inwestycyjny. Opiera się na pięciu filarach [tarczaantykryzysowa.gov https]:

- Ochronie miejsc pracy i bezpieczeństwu pracowników (m.in. dofinansowaniu pensji) – 30 mld zł,
- Finansowaniu przedsiębiorców (m.in. zwolnienie ze składek ZUS, zawieszenie spłat kredytu i rat leasingowych) – 74,2 mld zł,
- Ochronie zdrowia – 7,5 mld zł,
- Wzmocnieniu systemu finansowego – 70,3 mld zł,
- Inwestycjach publicznych – 30 mld zł,
- Tarcza Finansowa – 100 mld zł.

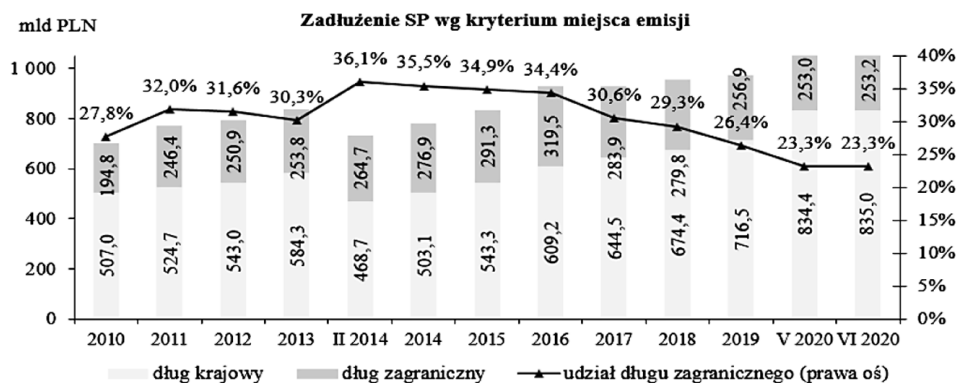
Wartość polskiego pakietu chroniącego osoby i podmioty poszkodowane i pobudzającego gospodarkę wyniósł ponad 12% PKB. Przeznaczono go na sfinansowanie wcześniej wspomnianej tarczy antykryzysowej, tarczy finansowej i tarczy pomocowej. Kwota pieniędzy przeznaczona na realizację tarczy antykryzysowej przekroczyła 312 mld zł. W ramach tarczy wspierającej gospodarkę, do firm skierowano 82,4 mld zł. Przeznaczono je m. in. na dopłaty do postojowego oraz wynagrodzenia do skróconego czasu pracy, rekompensaty z tytułu zwolnień ze składek na ubezpieczenia społeczne, zasiłki opiekuńcze, w ramach których ZUS wypłacał 80% wynagrodzenia. Dzięki dopłatom do wynagrodzeń, ochroniono w Polsce 1,85 mln miejsc pracy. Dzięki „Tarczom” przedsiębiorcy mogą korzystać m.in. z „wakacji kredytowych” oraz dopłat do oprocentowania kredytów. [tarcza-antykryzysowa-40 https] Najwięcej w ramach tarczy finansowej otrzymała branża handlowa, przetwórstwo przemysłowe i budownictwo. Jednym ze sposobów pobudzenia popytu było przeznaczenie 30 mld zł na inwestycje publiczne. W drugiej połowie 2020 r. państwo wsparło dodatkowo rodziny z dziećmi i przedsiębiorstwa turystyczne (bon turystyczny o wartości 500 zł dla dzieci do 18 roku życia) oraz instytucje kulturalne i twórców (60 mln zł).

W dniu 21.07.2020 r. zakończono szczyt UE i zawarto porozumienie zakładające powołanie funduszu odbudowy o wartości 750 mld euro: 390 mld euro będą stanowiły granty, a 360 mld euro pożyczki. Polska ma być trzecim beneficjentem pod względem wysokości uzyskanej pomocy. [European Commission 2020, The budget powering].

Poprzez aktywną politykę antykryzysową Polska uchroniła wiele przedsiębiorstw od bankructwa, a pracowników – od bezrobocia, jednak kosztem podjętych działań był drastyczny wzrost zadłużenia Skarbu Państwa (SP) i jednostek samorządu terytorialnego. Korzystanie z kredytów i europejskich pożyczek stanowić może zagrożenie dla suwerenności gospodarczej i politycznej Polski. Wszystkie państwa UE będą musiały inwestować w technologie, które ożywią odbudowę gospodarki poprzez innowacje i poprzez „czysty przemysł”. Plan obudowy ma wzmacniać Europejski Zielony Ład, program Horyzont Europa oraz Fundusz Sprawiedliwej Transformacji.

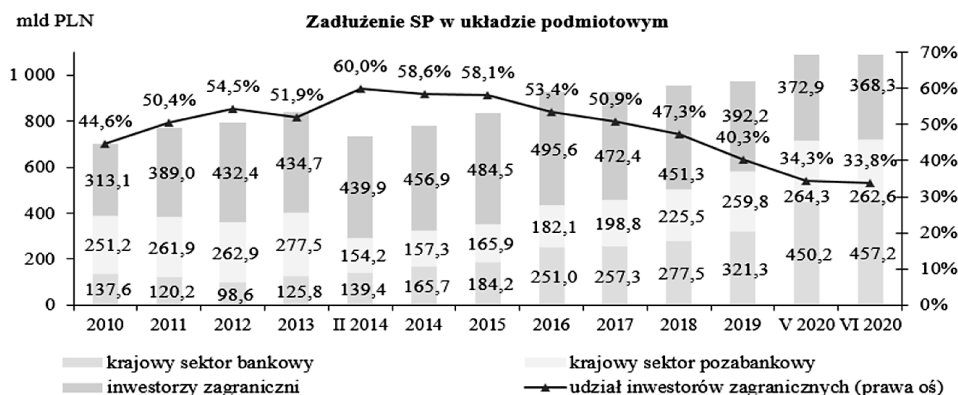
We wrześniu 2020 r. zadłużenie wszystkich państw świata szacowano na 78 bln USD. Polskie zadłużenie w czerwcu 2020 r. wynosiło prawie 1,2 bln zł i, według wyliczeń Forum Obywatelskiego Rozwoju (FOR), z każdą sekundą – za sprawą m.in. odsetek od wcześniej zaciągniętych zobowiązań – rosło o blisko 7781 zł. Tylko w ciągu czterech pierwszych miesięcy 2020 roku zadłużenie Skarbu Państwa (98% długu publicznego) wzrosło o 98,6 mld zł. Przewiduje się, że deficyt budżetowy w 2020 roku przekroczy 109 mln zł. [zadluzenie-skarbu-panstwa https] W Polsce zwiększono wielokrotnie emisję obligacji jako źródła finansowania deficytu budżetowego – według budżetu na 2020 r., planowano wyemitować obligacje o wartości 46210 mln zł, natomiast w rzeczywistości tylko w ciągu pierwszych siedmiu miesięcy 2020 r. Skarb Państwa zaoferował na rynku obligacje o wartości 81011,9 mln zł (plus bony skarbowe o wartości 16717 mln zł). W pierwszych miesiącach pandemii dług publiczny w Polsce rósł o 3–3,9% miesięcznie.

Rysunek 2. Krajowe i zagraniczne zadłużenie Skarbu Państwa w latach 2010 – 06.2020

Źródło: <https://www.gov.pl/web/finanse/zadluzenie-skarbu-panstwa>

Rysunek 3. Zadłużenie Skarbu Państwa w układzie podmiotowym.

Źródło: <https://www.gov.pl/web/finanse/zadluzenie-skarbu-panstwa>

Według wstępnych szacunkowych danych, zadłużenie SP na koniec lipca 2020 r. wyniosło ok. 1 094,3 mld zł, co oznaczało wzrost o 6,2 mld zł (+0,6%). Zadłużenie w podziale według kryterium miejsca emisji wyniosło:

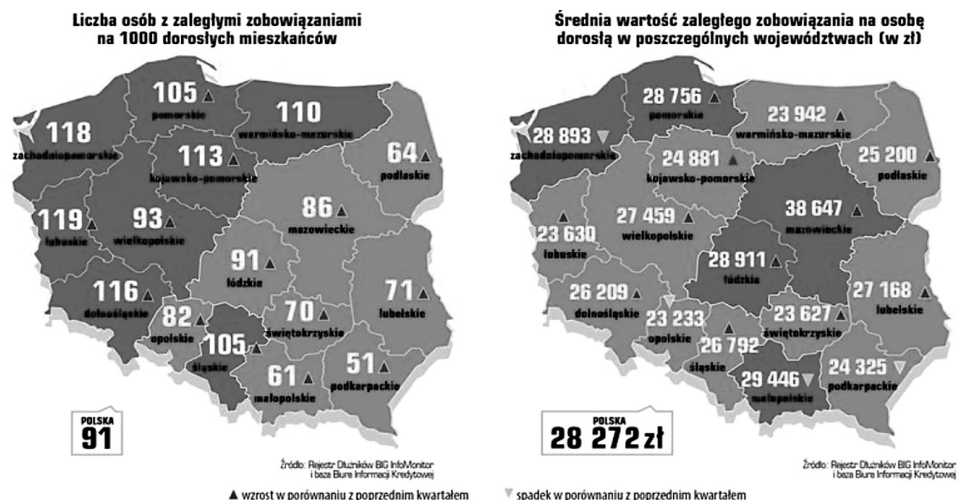
- dług krajowy: ok. 838,4 mld zł,
- dług w walutach obcych: ok. 255,9 mld zł (tj. 23,4% całego długu SP). [mf-zadluzenie https]

W Polsce wzrostowi poziomu zadłużenia towarzyszy spadek udziału zadłużenia zagranicznego oraz spadek udziału inwestorów zagranicznych w zadłużeniu całkowitym Skarbu Państwa.

Rośnie też zadłużenie najliczniejszych w Polsce mikroprzedsiębiorstw, w tym zwłaszcza firm jednoosobowych, co nie jest tylko specyfiką koronakryzysową. Wynosiło ono w sierpniu 2020 r. ponad 6 mld zł (z czego 4,6 mld zł to dług wobec banków) i w czasie pierwszych 6 miesięcy 2020 r. wzrosło prawie o 1 mld zł. Jedną z przyczyn tej sytuacji jest nierzetelność kontrahentów. Problem ten dotyczy zwłaszcza branży handlowej, a w układzie wojewódzkim – Mazowsza i Wielkopolski. [Keralla Research 2020] Przewiduje się, że gwałtowny wzrost niewypłacalności firm nastąpi na przełomie 2020 i 2021 roku.

W sierpniu 2020 r. prawie 3 mln Polaków miało zaległości w spłacie zobowiązań finansowych równe 81 mld zł. Od stycznia do maja 2020 r. kwota przeterminowanych zobowiązań wzrosła o około 3,2 mld zł [Glapiak 2020 http].

Rysunek 4. Liczba osób z zaległymi zobowiązaniami na 1000 dorosłych mieszkańców i średnia wartość zaległego zobowiązania na osobę dorosłą w poszczególnych województwach

Glapiak E. (2020), *Polacy toną w długach, Najgorsze dopiero nadejdzie*, <https://businessinsider.com.pl/finanse/szczyt-niewypłacalności-i-upadłości-dopiero-nadejdzie/m9nxcw0>

Najwięcej zadłużonych w stosunku do liczby mieszkańców mieszka w województwach: lubuskim, zachodniopomorskim i dolnośląskim, a najmniej na Podkarpaciu, natomiast największe zobowiązania finansowe w przeliczeniu na

mieszkańca przypadają na województwo mazowieckie i małopolskie (najmniejsze – na opolskie i warmińsko – mazurskie).

Inne państwa i ich mieszkańcy mają nie mniejsze problemy finansowe. Np. Niemcy w lipcu 2020 r. odnotowali dług wyższy o 200 mld euro w porównaniu z 2019 r. Hiszpania w ciągu pierwszych siedmiu miesięcy 2020 r. również zwiększyła swoje zadłużenie o 200 mld euro, a Włochy – o 150 mld euro. [swiat-tonie-w-dlugach https] Dług USA wzrósł natomiast w tym okresie o 3 bln USD i zbliżył się do 27 bln dolarów. Szacuje się, że w 2024 r. dług może być na poziomie 170% PKB USA. [USDebtClock] Zadłużenie stanowi cenę jaką państwa płacą za ratowanie gospodarki i wsparcie społeczeństwa w okresie pandemii. Zadłużanie się jest odkładaniem problemów na później i przede wszystkim uzależnianie się od potężnych kredytobiorców, co stwarzać może państwu wiele problemów (przykład Grecji). Zaciąganie kredytów, równa się przekazywaniu w przyszłość części wytworzonego bogactwa krajowym lub zagranicznym wierzycielom zamiast przeznaczaniu go na własny rozwój gospodarczy i społeczny. Pandemia dodatkowo może spowodować pogorszenie kondycji polskiego sektora bankowego i w konsekwencji – istotne ograniczenie akcji kredytowej i wywołać tzw. zjawisko *credit crunchu*. [pandemia-moze-wywolac-credit-crunch https]. Najbezpieczniejsze, oczywiście do pewnych granic, jest zadłużanie się poprzez emisję i sprzedaż na otwartym rynku obligacji i bonów skarbowych, z największymi zagrożeniami wiąże się zadłużenie zagraniczne, czego doświadczyli np. Grecy podczas kryzysu z 2008 r., tracąc na rzecz wierzycieli znaczną część majątku narodowego oraz suwerenności.

Tabela 1. Zadłużenie wybranych państw świata – czerwiec 2020 r. (mld USD)

Państwo	Wielkość zadłużenia w mld USD	% zadłużenia światowego
USA	26676	31,0
Japonia	12139	17,0
Chiny	7310	9,8
Wielka Brytania	3489	3,5
Włochy	3055	4,0
Francja	3011	3,9
Niemcy	2928	3,5
Brazylia	1684	2,4
Grecja	450	0,6
Polska	362	0,4
Rosja	270	0,3
Szwecja	219	0,3

cd. Tabela 1.

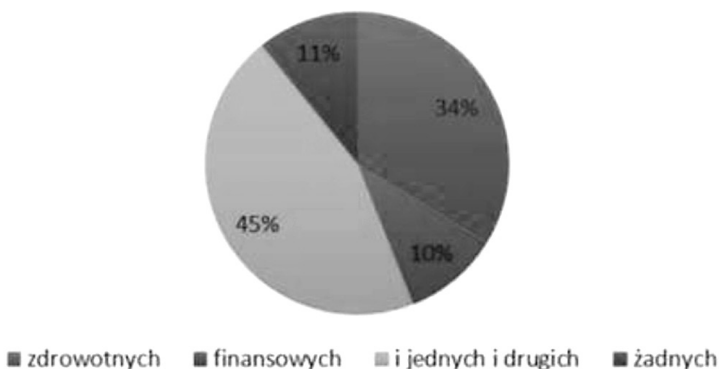
Państwo	Wielkość zadłużenia w mld USD	% zadłużenia światowego
Węgry	122	0,2
Czechy	92	0,2

Źródło: <https://www.money.pl/gospodarka/swiat-tonie-w-dlugach-nie-do-splaty-zadluzenie-panstw-siega-78-bilionow-dolarow-6546434221602433a.html>

Najbardziej zadłużonymi państwami w stosunku do wytworzonego PKB są: Wenezuela (182%), Japonia (237%) i Grecja (275%), przy czym w przypadku Japonii 90% zadłużenia ma charakter wewnętrzny[swiat-tonie-w-dlugach https]. Z kolei główne przyczyny zadłużenia wenezuelskiego to hiperinflacja i amerykańskie sankcje.

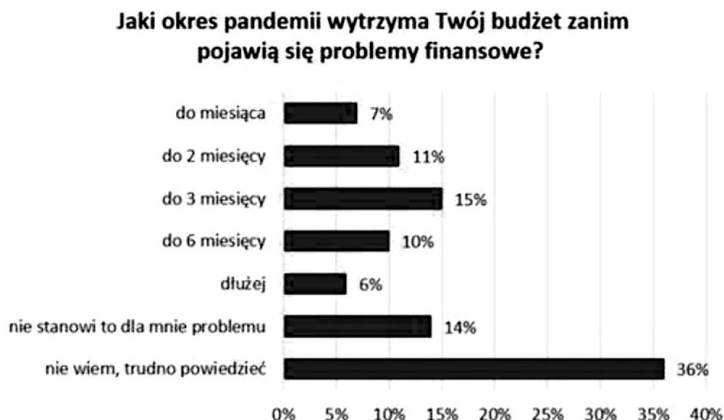
Wzrosło również zadłużenie prywatne. W wyniku koronakryzysu co czwarty Polak stracił źródło utrzymania lub część przychodów. W najgorszej sytuacji są pracownicy zatrudnieni na tzw. umowach śmieciowych i osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą. Pod koniec lutego 2020 r. 2,81 mln Polaków miało prawie 79 mld zł długów. W kwietniu, maju ich zadłużenie kredytowe i pozakredytowe wzrosło do 81 mld zł. Przybyło ponad 30 tys. niesolidnych dłużników, a problemy finansowe miało 91 na 1 tys. dorosłych mieszkańców Polski. Należy jednocześnie podkreślić, że pandemia spotęgowała, a nie wywołała kryzys zadłużeniowy, ponieważ przed jej rozpoczęciem w okresie grudzień 2019 r. – luty 2020 r. zadłużenie ludności również wzrosło o 1,3 mld zł. [pandemia-rachunki-dlug https]

Rysunek 5. Jakich problemów Polacy obawiają się w związku z epidemią koronawirusa (marzec 2020)

Źródło: Badanie zrealizowane dla Rejestru Dłużników BIG InfoMonitor przez 4P, omnibus CAWI w dniach 25–27.03.2020 r., <https://www.finance.egospodarka.pl/art/galeria/163129,Ktore-z-ponizszych-zobowiazan-zamierzasz-odlozyc-na-pozniej,5,63,1.html>

Według badania przeprowadzonego na początku pandemii, pod koniec marca 2020 r. aż 45% respondentów na równi obawiała się problemów zdrowotnych i finansowych [niepotrzebny-nam-koronawirus, https].

Rysunek 6. Jaki okres pandemii wytrzyma budżet badanych Polaków (marzec 2020)

Źródło: Badanie zrealizowane dla Rejestru Dłużników BIG InfoMonitor przez 4P, omnibus CAWI w dniach 25–27.03.2020 r., <https://www.finance.egospodarka.pl/art/galeria/163129,Ktore-z-ponizszych-zobowiazan-zamierzasz-odlozyc-na-pozniej,5,63,1.html>

Badania ujawniły też, że w marcu 2020 r. większość respondentów miała bardzo ograniczone możliwości finansowe i niewielkie oszczędności, co źle rokuje przy przedłużającej się pandemii. Szacuje się, że w konsekwencji koronakryzysu ubóstwo w Polsce może nawet wzrosnąć o 20%.

BIBLIOGRAFIA

- European Commission (2020), *The budget powering the recovery plan for Europe* 27.05.2020.
- European Commission, *The budget powering the recovery plan for Europe* (27.05.2020).
- Głapiak E. (2020), *Polacy toną w długach, Najgorsze dopiero nadzieje*, <https://businessinsider.com.pl/finance/szczyt-niewyplacalnosci-i-upadlosci-dopiero-nadejdzie/m9nxwc0>
- <https://gospodarka.dziennik.pl/finance/artykuly/7782948,pandemia-rachunki-dlug-zadluzenie-polacy-polska-finance-koronawirus.html>
- <https://inwestycje.pl/gospodarka/pandemia-covid-19-moze-wywolac-credit-crunch-ktory-zmniejszy-pkb-polski/>
- https://kadry.infor.pl/kadry/indywidualne_prawo_pracy/urlopy/4592449,Tarcza-Antykryzysowa-40-glowne-zalozenia-ustawy.html
- <https://www.finance.egospodarka.pl/163129,Niepotrzebny-nam-koronawirus-Zadluzenie-Polakow-rosnie-i-bez-tego,1,63,1.html>
- <https://www.gov.pl/web/finance/zadluzenie-skarbu-panstwa>
- <https://www.gov.pl/web/finance/zadluzenie-skarbu-panstwa>
- <https://www.gov.pl/web/tarczaantykryzysowa>
- <https://www.money.pl/gospodarka/swiat-tonie-w-dlugach-nie-do-splaty-zadluzenie-panstw-siega-78-bilionow-dolarow-6546434221602433a.html>

- <https://www.money.pl/gospodarka/swiat-tonie-w-dlugach-nie-do-splaty-zadluzenie-panstw-siega-78-bilionow-dolarow-6546434221602433a.html>
- Keralla Research, Nieetyczne zachowania firm podczas pandemii, 2020.
- Ministerstwo Finansów, Departament Budżetu Państwa, <https://www.gov.pl/web/finanse/szacunek-2020>
- PKO BP (2020), Raport o kondycji polskiej gospodarki w okresie pandemii, 28.09, <https://www.biznesinfo.pl>
- USDebtClock Badanie zrealizowane dla Rejestru Dłużników BIG InfoMonitor przez 4P, omnibus CAWI w dniach 25 – 27.03.2020 r., <https://www.finanse.egospodarka.pl/art/galeria/163129,Ktore-z-ponizszych-zobowiazan-zamierzasz-odlozyc-na-pozniej,5,63,1.html>

DEBT GROWTH AS ONE OF THE CONSEQUENCES OF THE PANDEMIC THAT WILL START IN 2020

Summary: Debt is the price that states pay to save the economy and support society in times of pandemonium. Going into debt is postponing problems and, above all, becoming dependent on powerful borrowers, which can create many problems for countries. The safest way, of course up to certain limits, is to get into debt by issuing and selling bonds and treasury bills on the open market; the greatest risks are associated with foreign debt. During a pandemic, external and internal indebtedness of countries increases, sub-state units, enterprises and citizens become indebted. The aim of the undertaken analysis is to determine the scale of growth and structure of debt and its short-term and long-term effects. The research uses information from domestic and foreign studies and reports as well as statistical data from the Central Statistical Office and Eurostat.

Key words: indebtedness, pandemic, insolvency, euroloans, crisis shield.

Prof. dr hab. Ewa Polak
ORCID: 0000-0002-6584-3506
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy
ul. Toruńska 55-57
85-023 Bydgoszcz
e-mail: e.polak@kpsw.edu.pl

Dr Waldemar Polak
ORCID: 0000-0002-5346-4453
Uniwersytet Gdański
Wydział Ekonomiczny
ul. Armii Krajowej 119/121
81-824 Sopot
e-mail: waldemar.polak@ug.edu.pl